

DE REFORMATIE

Dr. A. Kuiper Herdenkingsnummer

29 OCTOBER 1937

TWEEDE BLAD

Almachtigen God zelf. De uitoefening van Zijn macht, voor zoover God die aan menschen, aan ambtsdragers wilde toevertrouwen, concentreerde Hij immers niet in één hand of één bestuur of één levenskring, neen, Hij distribueerde die macht over vele levenskringen, die onderling onafhankelijk zouden zijn, wyl alle, zonder tusschenschakel, rechtstreeks onder Gods soevereiniteit staan, zooals Hij die over de wereld handhaaft door Jezus Christus.

We hebben reeds gezien, dat Kuiper aan deze eigenaardigheid der kringen den term ontleent, dien hij gebruikt om het verschijnsel van het bestaan der verschillend geaarde levenskringen te typeeren. Kuiper spreekt niet van „leven in eigen kring“, ook niet van „wet in eigen kring“, hoewel deze termen in het kader van zijn gedachten zeer goed zouden passen, maar van „sovereiniteit in eigen kring“. Zooals reeds werd opgemerkt vindt het kiezen juist van dezen naam, zijn afdoende verklaring in de omstandigheid, dat in den fellen, rusteloozen strijd tegen het Staatsalvermogen, dat de grenzen der levenskringen wilde vernietigen, Kuipers oogen hoe langer hoe meer open gingen voor het bestaan en de betekenis van de onderling onafhankelijke levenskringen.

Hier willen we er nu vóór alles even op wijzen, dat naar Kuipers beschouwing deze eigen soevereiniteit, al is ze naamgeefster geworden, toch niet een primaire, maar een secundaire eigenschap der kringen is. M.a.w.: het is niet zoo, dat de kringen sovereen zijn en daarom een eigen leven en een eigen wet hebben — maar omgekeerd: omdat de kringen een eigen leven in zich bezitten en onder een eigen wet of wettenreeks staan, daarom zijn de kringen sovereen, of — wat de keerzijde van deze eigen soevereiniteit is — daarom hebben ze eigen rechten en vrijheden t.a.v. de andere kringen.

Ten bewijze van deze bewering wijzen we er allereerst op, dat Kuiper macht ziet uitoefenen door de wetten. Het bestaan der wetten (als de constante wil van den Levenden God) brengt met zich mee: uitoefening van macht. „Er wordt gezag uitgeoefend door de natuurwetten op de stof“.

„Er bestaat op het gebied van het denken een denkwet, een macht der logica, die de vorming van elk oordeel moet beheerschen.“ Zoodra er wetten komen, vindt machtoefening plaats. Wetten gaan dus logisch aan machtoefening vooraf.

Bovendien wijzen we op uitspraken als: „Elk dezer kringen nu heeft een eigen levenswet, een eigen afgebakend terrein en maakt DERHALVE (!) aanspraak op rechten en vrijheden, niet als gunsten door goedwilligheid verleend, maar als eisch om de hem van God gegeven levenswet te vervullen.“⁹⁰⁾

Er is een kring des zedelijken, een kring des huiselijken, een kring des maatschappelijken levens „elk met een eigen gebied, en OMDAT (!) ze een gebied vormen, met binnen den omtrek van dat gebied een eigen Souverein.“⁹¹⁾ Bij de soevereiniteit in eigen kring gaat het over de Maatschappij, „maar onder deze nadere bepaling, dat die Maatschappij niet als mengelmoeis worde genomen, maar ontleed in haar organische deelen, om in elk dier deelen het hun toekomend zelfstandig karakter te eeren. In dat zelfstandig karakter openbaart zich NOODZAKELIJKEWIJZE (!) gezag.“⁹²⁾

De kringen hebben dus voor alles een eigen leven, een eigen wet, een eigen terrein, een eigen zelfstandigheid en ten gevolge daarvan een eigen soevereiniteit.

Een tweede punt, dat hier nog aan de orde komen moet, is Kuipers tekening van de wijze waarop dit gezag in de verschillende kringen tot gelding komt, wie in de kringen de gezagsdragers zijn en hoe het gezag door hen wordt uitgeoefend. Ook hiervan is boven reeds iets gezegd, toen het verschil tusschen den aard van het gezag in den Staat en van het gezag in de overige kringen op verschillende wijzen werd onderscheiden.

Nu nog alleen dit, dat Kuiper het „organisch-sociale gezag“ der levenskringen op vierderlei manier tot gelding ziet komen.

1o. In de persoonlijke sfeer door de soevereiniteit van het genie en de persoonlijke meerderheid. Het wetenschappelijke genie in mannen als Aristoteles, Plato, Lombardus en Thomas, Luther en Calvijn, Kant en Darwin is een soevereine macht, vormt school, grijpt met onweerstaanbaar overwicht de geesten aan en oefent onmetelijken invloed op de geheele gestalte van het mensche-

lijk leven. Die soevereiniteit van het genie is een gave Gods, bij Zijn gratie bezeten.

Ze is alleen onderworpen en verantwoordelijk aan Hem, die dit geniale overwicht schonk. Op het terrein van de kunst ziet men hetzelfde verschijnsel. Ook daar leggen de genieën gezag op, onderwerpen zich aan niemand, maar heerschen over allen. Van de soevereine macht der persoonlijkheid geldt hetzelfde. „Er zijn zwakke, enghartige personen, met geen breeder vlerkgewip dan de huismusch, maar er zijn ook sterke, breede imponerende karakters met den vleugelslag van den adelaar“. Onder de laatste zijn er die heerschen in hun kring, onverschillig of men voor hen wijkt of hen tegenstaat, bij tegenstand meest nog krachtiger. Overal gaat dit door op ambacht, fabriek, beurs enz. Telkens blijkt de één machtiger dan de andere te zijn door zijn persoon, talent, door de omstandigheden. Overal is een heerschappij, die organisch werkt, niet krachtens staats-instituut, maar uit de soevereiniteit van het leven.

2o. Dit gezag laat zich vervolgens gelden in de corporatieve sfeer van universiteiten, gilden, genootschappen enz. De universiteit bezit wetenschappelijke macht, de academie voor schoone kunsten bezit kunstkracht, de gilde beschikt over technisch vermogen, de trade-union over arbeidskracht. En elk dezer kringen of corporatiën is er zich van bewust op eigen terrein tot zelfstandig oordeelen bevoegd en tot krachtig handelen bekwaam te zijn.

3o. Achter deze organische kringen met intellectuele, aesthetische en technische soevereiniteit ontsluit zich dan de kring van het huisgezin met zijn huwelijksrecht, huisvrede, recht van opvoeding en bezitsrecht, en ook in dezen kring is het natuurlijk hoofd zich bewust, zijn daarop rustend gezag uit te oefenen, niet omdat de Overheid hem dat toelaat, maar omdat God het hem opdroeg. We hebben hier „den domestieken kring van het gezin en het huwelijksleven“.

4o. Ten slotte is er naar Kuipers meening nog het locale samenleven, dat in steden en dorpen een levenskring formeert, die uit de noodzakelijkheid van het leven opkomt en daarom autonoom in eigen boezem moet zijn: de gemeentelijke autonomie.⁹³⁾

Eindelijk nog even iets over een derde kwestie, het gezag der kringen rakende.

Naar het oordeel van Kuiper is het leggen van een bepaalde macht door God in Zijn geschapen wereld niet beperkt tot de menselijke levensverbanden en personen. Neen, dit „leggen van macht in eenig schepsel door God zelf“ is een verschijnsel dat in gansch den kosmos in al zijn geleidingen is te ontdekken. „Er vloeit Souverein gezag uit God Almachtig naar alle deelen van Zijn schepping, naar al het geschapene; naar dampkring en bodem, naar plant en dier, naar 's menschen lijf en ziel, en in die ziel naar zijn denkend, voelend en willend leven; en voorts ook naar de maatschappij in al haar organische kringen van studie en bedrijf; en ten laatste eindelijk naar het geslacht, naar het huisgezin, naar de samenwoning in dorpen en steden, en eindelijk, als naar den kring, die dit alles omvat en volledig beveiligen moet, naar den Staat.“⁹⁴⁾

Over de wijze, waarop Kuiper zich de uitoefening van die macht buiten de soevereine levenskringen der menselijke samenleving over de machtoefening binnen deze kringen is reeds genoeg gezegd, voorstelt, laat hij ons niet in het onzekere: „Er wordt gezag uitgeoefend door de natuurwetten op de stof. In die stof door de sterkere op de zwakkere elementen. Gezag geöfend door klimaat en bodem op de plantenwereld, en in die plantenwereld door de wetten, die haar leven beheerschen. Gezag geöfend ook door de natuur op de dieren; in de dierenwereld door het ééne dier op het andere; in de huishouding van sommigen hunner door aanvoeders; en op allen door de mensch. En evenzoo nu grijpt er beheersching, machtsuiting, gezagsoefening plaats door en onder menschen, en in die menschenwereld weer op elk terrein. Er is een gezag, een macht, waaraan ons lichaam en in dat lichaam bloed en zenuwen te gehoorzamen hebben, op straffe van verarming en verzwakking. Er bestaat op het gebied van het denken een gezag van de denkwet, een macht der logica, die de vorming van elk oordeel moet beheerschen“. „En al deze soorten van gezag nu worden (wat het wezen der zaak aangaat) ingesteld, in stand gehouden en geöfend, noch door overeenkomst, noch door wettelijke bepalingen, maar „alleen door God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.“⁹⁵⁾

Zoo is dus het hebben en oefenen van macht en gezag geen uitsluitend privilege van de kringen der menselijke levensverbanden en personen. We treffen dit verschijnsel aan in alle deelen en geleidingen van den kosmos! Zooals overal in de schepping veelsoortig, eigen-aardig „leven“ gevonden wordt, gebonden aan eigensoortige „wetten“, zoo is er ook overal het hebben van een bepaalde macht en het uitoefenen van een zeker, altijd begrensd, gezag over en onder de schepselen.

Vonden we als typeering voor de soevereine kringen allereerst de twee namen „levenskringen“ of „levenssferen“, leidden we daarna uit Kuipers eigen betoog al de woorden: „wetskringen“ of „wetssferen“; thans kunnen we dit dubbel dubbeltal aanvullen met twee nieuwe: de soevereine kringen zijn „gezagskringen“ of „gezagsferen“. Beide namen worden door Kuiper zelf gebezigd.⁹⁶⁾

De methodologie van het onderzoek der kringen.

Er is nog één, uiterst belangrijke, vraag in verband met ons onderwerp, die om beantwoording roept. 'Is deze vraag: Hoe, langs welken weg, kwam Dr Kuiper tot de ontdekking van de soevereine levenskringen? Of anders gezegd, welke methode paste hij toe bij het onderzoek naar de verschillende levenskringen? Allereerst om die verschillende levenskringen te ontdekken, ze vervolgens af te grenzen tegenover elkaar en eindelijk om het eigenaardig karakter van elk ervan te doorvorschen. Met andere woorden: Welke is Kuipers methodologie bij het onderzoek van de soevereine levenskringen?

Reeds kwam ter sprake het feit, dat Kuiper de levenskringen vooral in zijn worsteling tegen den alvermogenden Staat heeft gezien. Maar deze omstandigheid kan niet meer dan aanleiding, stimulans zijn geweest voor dit onderzoek. De vraag naar de methode van onderzoek is bij de erkenning van het bestaan van deze aanleiding nog in geen enkel opzicht beantwoord.

Over dit vraagstuk der methode van onderzoek ontvangt men reeds aanstonds veel licht als men nagaat wat Dr Kuiper schrijft over de wijze, waarop wij de ordinantiën, de wetten Gods voor het menschenleven in al zijn veelvormigheid kunnen leeren kennen. Ordinantiën, of wetten Gods zijn er immers óók voor de levenskringen, zijn daarvan zelfs een fundamenteel kenmerk. En het onderzoek naar die ordinantiën wordt dus vanzelf ook een onderzoek naar de wetten der levenskringen, m.a.w. naar die levenskringen zelf.

Uitvoerig heeft Kuiper zich rekenschap gegeven van den weg, die naar Gods wil kan leiden tot het ontdekken der wetten Gods voor al 't geschapene.

Het ware natuurlijk voor ons, menschen, het gemakkelijkste, „indien het God belieft had, om al deze ordinantiën in duidelijke uitspraak mede te deelen.

Maar dit wilde Hij niet, en het voegt ons, in dat willen te berusten.

Integendeel, verreweg de meeste dier ordinantiën kunnen slechts uit de zaken zelfden worden opgemaakt, en voor wat het natuurlijke en stoffelijke leven van mensch en dier aangaat, is empirisch onderzoek schier het eenig mogelijke; maar, haasten we ons er bij te voegen, wijf hier geen menselijke wil en dus ook geen zonde storend in het spel komt, ook bijna altijd voldoende.

Voor de eigenlijke moeilijkheid komen we eerst dan te staan, als we tot dat ander deel van het te regelen leven naderen, waarin die mensche-lijke wil wel meesprekt en het, behalve op de waarneming van zichtbare feiten, ook op een zichtbare conclusie aankomt.

Dan toch is het noodwendig gevolg van onzen zondigen toestand, dat we verkeerd waarnemen, onjuiste gevolgtrekkingen maken, en, ondanks de beste bedoelingen, afdolen van het spoor der gerechtigheid.

Ook zóó blijft er dan onder de volken en vorsten nog wel een natuurlijke Godskennis werken, en een zedewet in de consciëntiën spreken, en een algemeen besef van wat schandelijk is de deugd beveligen, maar hoe hoog ook deze steunsels der gerechtigheid te waardeeren zijn, tot de juiste kennis van Gods hoogere ordinantiën voeren ze niet.⁹⁷⁾

In het algemeen is, naar Kuipers meening, de stelling onbetwistbaar, dat de wetten, die het leven beheerschen, zich in dat leven van zelf openbaren.⁹⁸⁾ Al schilderende, tekenende en boeterende hebben de kunstenaars de wetten voor het leven der kunst ontdekt. Het denken leert de denkwet kennen. Handel drijvende, heeft men de kunst van den handel geleerd.

Deze gang van zaken vloeit vanzelf voort uit het feit, dat God de wereld schiep. Hij heeft bij de schepping de ordinantiën voor het leven der menschen in dat leven ingeweven, en wel zoo, dat die ordinantiën eerst wel verborgen waren, maar bij voortgaande ontwikkeling van dat leven zich zelf zouden openbaren. Als waarnemend en denkend wezen zou de mensch uit de feiten, uit de werkelijkheid, die ordinantiën kunnen ontdekken, om ze dan verder bewust in praktijk te brengen.

Toch blijkt op ieder gebied van het leven, dat deze methode van het aflezen der levenswetten uit de feiten zelf, in dezen tijd immer faalt. En de oorzaak van dat falen ligt in het machtige verschijnsel der zonde.

Op tweeërlei wijs maakt het feit der zonde het leeren kennen van Gods ordinantiën voor het

90) Idem, p. 215.

91) S. i. e. kr., p. 11.

92) Het Calvinisme, p. 79.

93) Idem, p. 82 v.v.

94) Ons Program, p. 71/2.

95) Idem, p. 70/71.

96) S. i. e. kr., p. 12. Het Calvinisme, p. 82.

97) Ons Program, p. 98/99.

98) Men zie voor het volgende een schitterende serie artikelen over: „Ordinantiën Gods“, eerst verschenen in „De Standaard“ van Oct. en Nov. 1873. Later opgenomen in „Ons Program“ (met bijlagen), p. 116—129.